

Lektio

Pauliina Penttilä

”Ufosta” hahmottuu toimittajan valta journalismiin

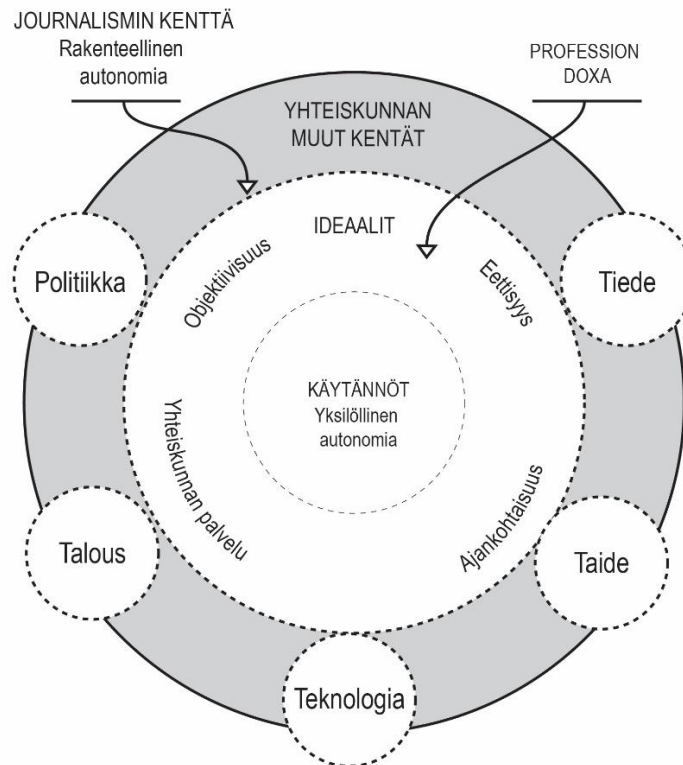
Tempaisen alkuun lainauksen Timo Haapalalta, *Ilta-Sanomien* politiikan toimittajalta. Haapala kuvasi kesken jäänyttä tiedotusopin graduaan *Suomen Kuvalehden* henkilöku- vassa¹ vuonna 2019 näillä sanoilla: ”*Aihe oli muistaakseni joku keskustapuolueen linjat jossain hevon vitun diskurssimenettelyssä tai jotain muuta. Se oli niin ufo kuin tiedotus- oppi voi pahimmillaan olla.*” Haapalan määrittelyssä huomioni tarttui erityisesti kohtaan ”*niin ufo kuin tiedotusoppi voi pahimmillaan olla*”. Tuo ufous on mielestäni osuva ilmaus sille, miten valtaosa toimittajista suhtautui tiedotusoppiin 2000-luvun alussa, jolloin aloin väitöskirjaani tehdä. Toisaalta toimittajien työ ja toimitusten arki ei tuolloin ollut kovin laajasti tutkijoiden kohteena. Maailmat tuntuivat olevan kaukana toisistaan.

2000-luvun murroksessa tilanne on muuttunut. Tutkijat ovat olleet hyvinkin kiinnos- tuneita kuulemaan toimittajien näkemyksiä työn muuttumisesta. Nykyisin myös toimit- tajat, etenkin nuori polvi, vaikuttavat kovin kiinnostuneilta journalismin tutkimuksesta. (Kuulin, että väitöstutkimukseni oli huomioitu jopa tamperelaisten journalistiikan opis- kelijoiden ainejärjestön Vostokin chatissa. Se kyllä sai minut miettimään, onko nuoriso jotenkin pilalla. Onneksi keskustelu ei kuulemma ollut mitenkään syvällistä.)

Kun toimituksissa kiinnostutaan tutkimuksesta, sen odotetaan usein ratkaisevan käytännön ongelmia. Toimittajat haluavat tietää, miten saada ihmiset lukemaan juttuja tai miten toimitustyössä voisi hyödyntää uusia keksintöjä, vaikkapa drooneja. Oma tut- kimukseni ei anna vastauksia tällaisiin kysymyksiin. Se on vähän ”ufompi”. Pari toimitta- jakollegaa, jotka ovat työtä lukeneet, ovat hyväntahtoisesti naureskelleet sellaisille kä- sitteille kuin *doxa* tai *allodoxa*. Ehkä ne kuulostavat vähän klingonilta, Star Trek -sarjan avaruusolentojen kieleltä. Väitän kuitenkin, että ufostani on toimittajille hyötyä. Sillä jo- kainen voi lentää vähän tavallista kauemmas omasta arjestaan ja tarkastella työtään normaalia etäämmältä. Uusi näkökulma auttaa ymmärtämään, miten toimituksissa käy- tetään valtaa suhteessa journalismiin ja mikä on ammattikunnan rooli journalismin mää- rittelyssä. Ennen kaikkea se auttaa näkemään, millaista yksittäisen toimittajan valta journalismiin käytännössä on. Tämän pohjalta voi syntyä uusia oivalluksia siitä, miten valtaansa voi käyttää; miten työssään voi pyrkiä edistämään sellaista journalismia, jonka kokee tärkeäksi.

Lähdetään siis pienelle koelennolle rakentamalla ufoa ja paneudutaan sen rakenteeseen. Ufoa voi kutsua myös teoreettiseksi mallinnukseksi journalismiprofession sisäisestä dynamiikasta. Ensin on runko:

Kuvio 1. Journalismiprofession kenttä.

Kuvion keskellä ovat toimituksen käytännöt (Ahva 2017; 2018). Toimituksissa pidetään kokouksia, valitaan aiheita, tehdään juttuja. Jotta homma rullaa, tarvitaan vakiintuneita toimintatapoja. Kun kyse on journalismista, ne toimintatavat nojaavat profession doxaan. Nyt päästään siis opiskelemaan klingonia. Doxa tarkoittaa journalistien jaettuja, yhteisiä käsityksiä siitä, mitä journalismi on (Bourdieu 1990, 66–69; Bourdieu ja Wacquant 1995). Usein ne käsitykset ovat tiedostamattomia, ikään kuin itsestään selviä. Kokenut toimittaja tietää, onko asiasta jutuksi, miten iso juttu siitä kannattaa tehdä ja ketä haastatella. Uudet toimittajapolvet oppivat asiat vanhemmilta.

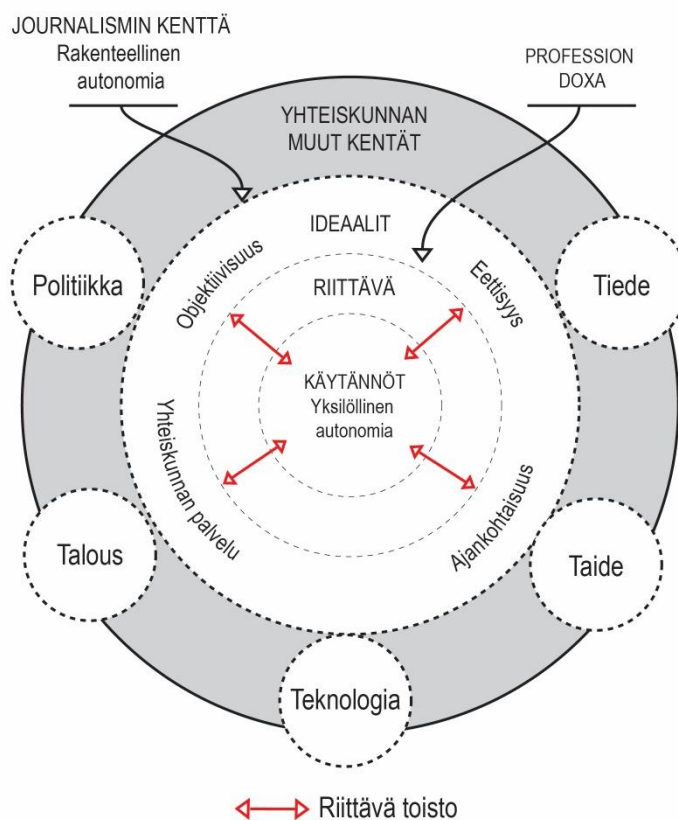
Jos kysyt toimittajalta, miksi jostain aiheesta tehdään juttu, hän osaa toki perustella sen, aivan tietoisesti. Perustelu pohjaa journalismin ideoihin (Deuze 2005; Hanitzsch 2007). Ne ovat julkilausuttuja perusteluja sille, miksi journalismi on tärkeää ja erityistä. Tietysti siksi, että se on objektiivista ja eettistä, palvelee yhteiskunnan tiedon tarpeita ja on ajankohtaista. Ideaalit ovat kuitenkin väljiä. Etenkin objektiivisuudesta on käyty paljon keskustelua: onko se edes mahdollista, olisiko kyse ennemminkin puolueettomuudesta. Ideoista voi tehdä myös erilaisia tulkintoja. Esimerkiksi Ylen toimittajilla on varmasti erilainen käsitys yhteiskunnan palvelemisesta kuin *Seiska*-lehden toimittajilla. Silti molemmat ymmärtävät toistensa toimintatavat ja jollain tasolla pääsääntöisesti myös hyväksyvät ne. Nämä kaikki erilaiset tulkinnat ideoista ovat osa jaettua doxa. Journalismiprofessio siis yhdessä määrittelee sitä, mitkä asiat voivat kuulua journalismin piiriin ja mitkä eivät, mikä on sopivaa Ylelle ja mikä *Seiskalle*, mikä ei kummallekaan.

Tämä määrittely on tärkeää siksi, että sillä journalismiprofessio ikään kuin piirtää omaa ulkorajaansa ja puolustaa sitä. Juuri se on profession tarkoitus: määrittellä oma kenttensä ja puolustaa sitä, jotta ympäröivät kentät eivät saisi siitä yliotetta (Waisbord 2013, 130–138). Mutta samalla journalismiprofessio käy myös jatkuvaa sisäistä kamppailua siitä, miten oma kenttä määrittyy. Ja juuri tähän kamppailuun olen tutkimuksesani keskittynyt.

Palataan mallin keskiöön. Siellä lukee ”yksilöllinen autonomia”. Se tarkoittaa liikku-mavaraa, joka jokaisella toimittajalla on työssään. Se on keskellä, koska se on aivan keskeistä sen kannalta, että toimittajat pystyvät kamppailemaan kentän olemuksesta. Siitä päästäänkin tämän mallin hienouksiin, siihen millaisia näköaloja juuri tästä ufosta au-keaa.

Toimitustyön käytännöt toistuvat yleensä päivästä toiseen hyvin samanlaisina. Mitä kiirempi on, ja kiirehän toimituksissa yleensä on, sitä todennäköisemmin mennään niin sanotusti autopilotilla, eikä pysähdytä miettimään, voisiko jotain tehdä toisella tavalla tai paremmin. On hoidettava hommat, pysyttävä aikatauluissa, tuotettava perushyvää journalismia. Tämän toiminnan olen nimennyt *riittäväksi toistoksi*.

Kuvio 2. Riittävä toisto.

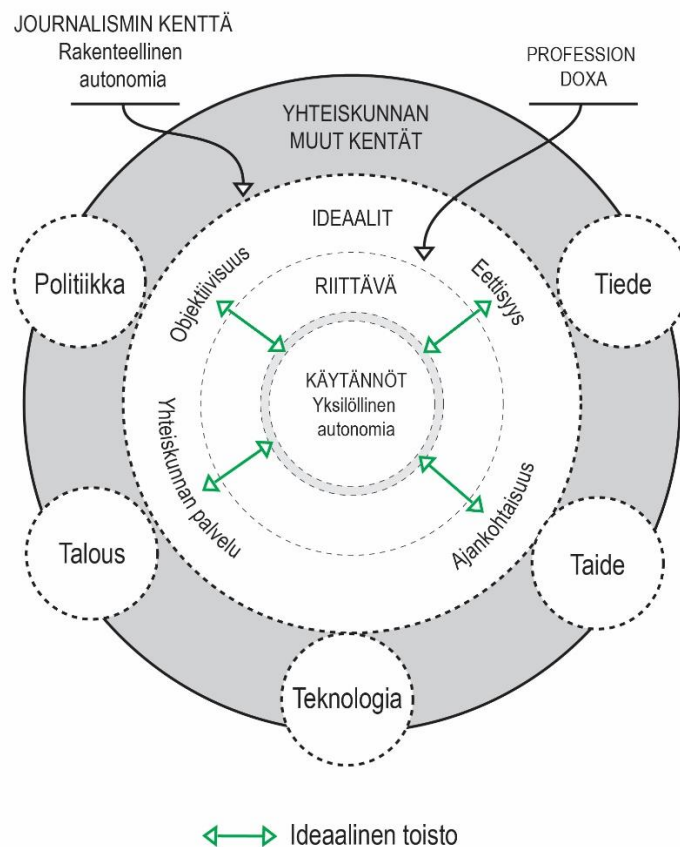

Vaikka riittävää toistoa määrittävät pitkälti esimerkiksi mediayhtiön toimitukselle antamat resurssit, se riittää myös täyttämään journalismin ideaalit. Ainakin periaatteessa. Jokainen toimittaja – ja varmasti monen muunkin alan ammattilainen – tunnistaa taatusti sen kalvavan tunteen, kun kokee, että haluaisi tehdä työnsä pikkuisen paremmin. Pitäisi tehdä vähän paremmin, tämä nykyinen ei riitä. Tutkimukseni perusteella

tämä tunne on erittäin tärkeä – ainakin siinä vaiheessa, kun siitä seuraa toimintaa. Toiminta on toimituksissa usein nurinaa, joskus mustaa huumoria – molemmat ovat toimittajien lempilajeja. Joskus toiminta muuttuu jopa pyrkimyksiksi tai kokeiluiksi tehdä asioita toisin. Tätä kaikkea – nurinaa, ironiaa, pään hakkaamista seinään, kun haluaisi tehdä asiat eri tavalla, ja erilaisia irtiottoja – kutsun *toisin toistamiseksi* (Butler 2006, 87–91), ja se on äärimmäisen tärkeää journalismin säilymisen kannalta.

Toisin toistamista on kahta eri lajia. Ensinnäkin on sellaista toisin toistamista, joka pyrkii pitämään huolta, että journalismin ideaalit – objektiivisuus, eettisyys, yhteiskunnan palvelu ja ajankohtaisuus – toteutuvat. Tätä kutsun *ideaaliseksi toistoksi*.

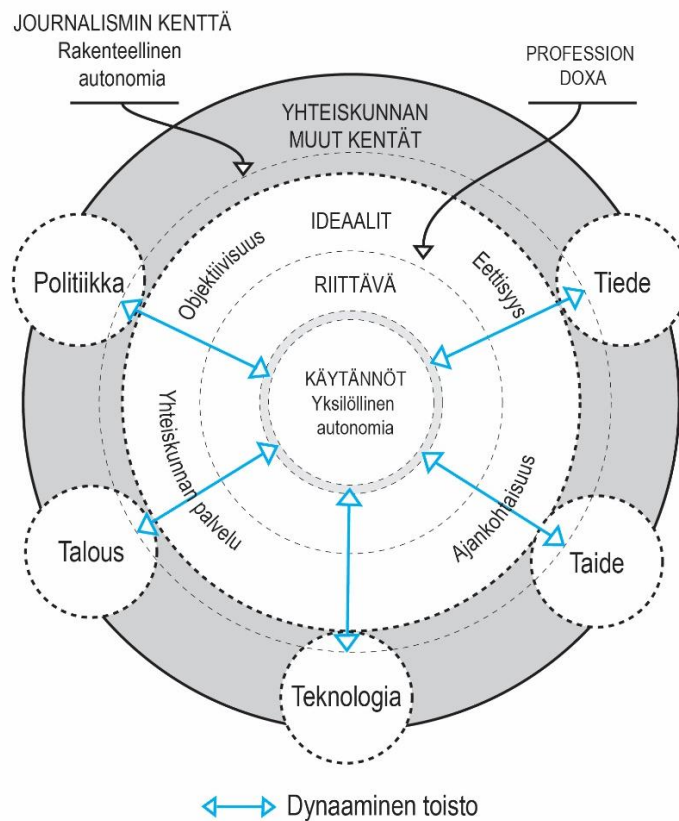
Kuvio 3. Ideaalinen toisto.

Idealisesta toistosta on kyse esimerkiksi silloin, kun toimittajat kritisoivat juttuihinsa tehtyjä verkko-otsikoita katteettomiksi tai kärjistäviksi. Tai kun toimituksessa kysellään, eikö sinne viimein pitäisi saada graafikko, jotta kaava-asiat saataisiin paremmin selitettyä lehdessä. Tai otetaan vielä rajumpi, julkisuuteenkin noussut esimerkki: *Ilmajoki-lehti* kirjoitti kriittisesti kunnanvaltuutetusta, minkä jälkeen päätoimittaja joutui sekä kuntapoliitikkojen että oman lehensä hallituksen painostuksen kohteeksi – ja lopulta irtisanoutui². Päätoimittaja puolusti journalismin ihanteita viimeiseen asti. Ideaalisen toiston tavoite on, että journalismi puolustaa omaa paikkaansa yhteiskunnassa, perustelee olemassaoloaan ja vakuuttaa olevansa sekä erityinen että tarpeellinen tiedon laji.

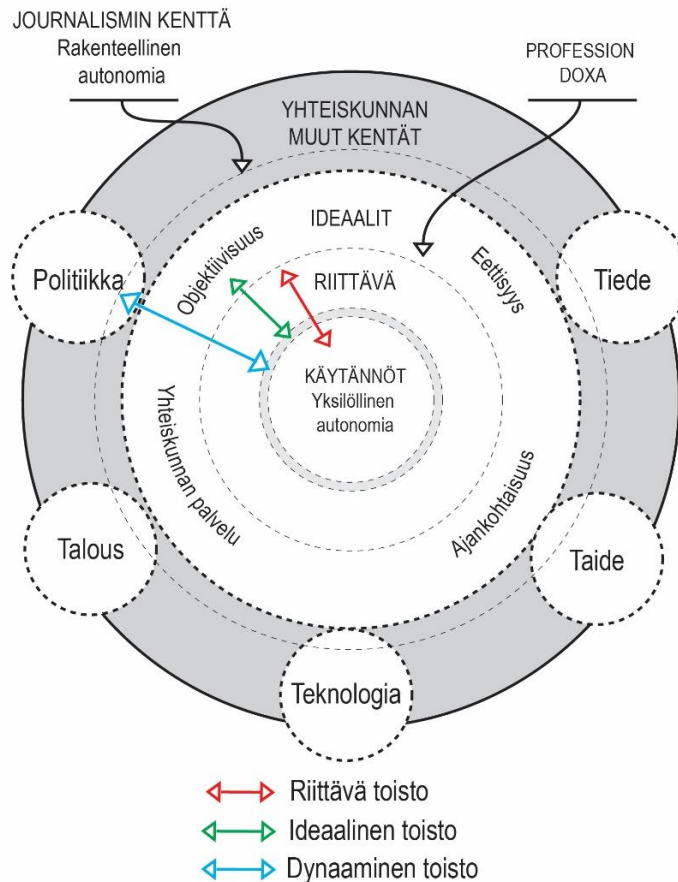
Toinen toisin toistamisen laji on harvinaisempi. Sitä kutsun *dynaamiseksi toistamiseksi*, sillä se muuttaa journalismin doxa, journalismiprofession jaettua käsitystä siitä, mitä journalismi on.

Kuvio 4. Dynaaminen toisto.

Doxa ei ole mikään pysyvä laki. Se tuotetaan joka päivä uudelleen toimitusten arjessa. Yleensä sitä ylläpidetään, mutta toisinaan myös haastetaan. Silloin voi syntyä allodoxa, vallitsevaa doxa jollain tapaa haastava käsitys journalismista. Otan esimerkin tutkimuksestani: 2000-luvun alussa, kun keräsin aineistoani, viikonvaihdessivut olivat tutkimissani toimituksissa uusi asia. Ne oli perustettu toimittajien toiveesta. Viikonvaihdessivuilla toimittajat saivat unohtaa lähes kaikki uutistyydyssä vallinneet rajoitteet: he saivat tehdä juttuja asioista, jotka kokivat kiinnostaviksi, ja esimerkiksi käsitys ajankohtaisuudesta oli aivan toinen kuin uutissivuilla. Viikonvaihdessivuilla sai myös kirjoittaa toisin kuin uutissivuilla. Viikonvaihdessivujen jutuilla oli siis eri säännöt, oma allodoxansa. Uskon, että viikonvaihdessivujen tekeminen on auttanut journalismia selviämään 2000-luvun murroksessa, se on antanut toimittajille kykyä ja valmiutta muuttaa myös uutisjournalismia raportoinnista kohti uutisaiheiden analysointia ja kontekstointia. Dynaaminen toisto on tärkeää juuri siksi, että sen kautta journalismi pystyy muuttamaan ja vastaamaan yhteiskunnan muuttuviin tarpeisiin. Yhteiskunnassa, jossa netti on jokaisen kädessä koko ajan, tarvitaan muutakin kuin raportointia: tarvitaan tapahtumien analysointia ja kontekstointia.

Nyt olemme tutustuneet "ufoni" rakenteeseen ja voimme laskeutua koelennoltamme. Tässä vielä kuva koko aluksesta eli mallinnus journalismiprofession sisäisestä dynamiikasta:

Kuvio 5. Journalismiprofession kentän sisäinen dynamiikka.

Palataan vielä hiukan toimitustyön ja alan tutkimuksen suhteeseen. Esittelemäni malli pohjaa etnografiseen aineistoon – siis aineistoon, jonka olen kerännyt katselemalla, kun toimitus tekee töitä, ja myös osallistumalla itse tuohon työhön. Kun rakentaa teoreettisen mallinnuksen näin konkreettiselta pohjalta, on mahdoton sanoa, että käytännön työ ja tieteellinen teoria olisivat kovin kaukana toisistaan. Tai että journalistiikka olisi erityisen ufoa. Kun itse kannan sekä toimittajan että väitöskirjatutkijan identiteettiä, koen ne toki erilaisiksi, mutta en ristiriitaisiksi. En tunne, että sisälläni olisi jokin alien. Koen, että esittelemäni teoria auttaa ymmärtämään arkista työtä tavalla, joka ylentää sen. Teoria osoittaa, että jokaisen toimittajan jokapäiväisillä teoilla on väliä. Ne määrittävät sitä, millaiseksi journalismi muodostuu ja millaisiin suuntiin se kulkee.

YM Pauliina Penttilän journalistiikan alaan kuuluva väitöskirja Toisto journalismin kentällä. Etnografiseen aineistoon perustuva mallinnus journalismiprofession kentän sisäisestä dynamiikasta tarkastettiin julkisesti Tampereen yliopiston Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa 18.6.2021.

Kirjallisuus

- Ahva, Laura. 2017. "Practice Theory for Journalism Studies: Operationalizing the Concept of Practice for the Study of Participation." *Journalism Studies* 10 (2): 1–19. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2016.1139464>.
- Ahva, Laura. 2018. "Osallistuvan journalismin ankkuroivat käytännöt." *Media & viestintä* 41 (1): 75–96. <https://doi.org/10.23983/mv.69955>.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre ja Wacquant, Loïc J. D. 1995. *Refleksiiviseen sosiologiaan: Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Butler, Judith. 2006. *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. Helsinki: Gaudeamus.
- Deuze, Mark. 2005. "What Is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered." *Journalism* 6 (4) (November 01): 442–464. <https://doi.org/10.1177/1464884905056815>.
- Hanitzsch, Thomas. 2007. "Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory." *Communication Theory* 17 (4): 367–385. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2007.00303.x>.
- Waisbord, Silvio. 2013. *Reinventing Professionalism: Journalism and News in Global Perspective*. Cambridge: Polity.

Viitteet

¹ Vappu Kaarenoja: Suurin megafoni, *Suomen Kuvalehti* 39/2019, Suomenkuvalehti.fi 27.9.2019 <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/politiikka/en-ma-lahde-palvomaan-jotain-greta-thunbergia-sanoo-politiikan-toimittaja-timo-haapala-ja-tunnustaa-provosoivansa-tietoisesti/?shared=1093793-8c10ab8e-999>.

² Matilda Jokinen: Ilmajoki-lehden päätoimittaja irtisanoutui painostusyritysten vuoksi – kunnanjohtaja: "lehden painotukset väärä", *Kuntalehti* 18.6.2020. <https://kuntalehti.fi/uutiset/paatoksenteko/ilmajoki-lehden-paatoimittaja-irtisanoutui-painostusyritysten-vuoksi-kunnanjohtaja-lehden-painotukset-vaaria/>.